

2. Оксана Серета. Митрополит Андрей Шептицький – покровитель українського мистецтва: штрихи до портрета. *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника*. 2015. Вип. 7. С. 111–118.
3. Семчишин-Гузнер О. Діяльність митрополита Андрея Шептицького як мецената в ділянці українського мистецтва. *Скарбниця української культури: зб. наук. праць*. Чернівці, 2007. Вип. 8. С. 232–237.

Ігор ПИЛИПІВ

доктор історичних наук, професор кафедри
історії України та методики викладання історії
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

МИТРОПОЛИТ А. ШЕПТИЦЬКИЙ У РОЗБУДОВІ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ НА АМЕРИКАНСЬКОМУ КОНТИНЕНТІ

Українська Греко-Католицька Церква (далі – УГКЦ) відігравала і відіграє важливу роль в духовній опіці для своїх вірних, адже місія Церкви – служити повному спасінню людини. Цю функцію Церква реалізує скрізь, на різних континентах, де знаходяться її віруючі. Як неодноразово наголошував папа Іван Павло II, що Церква завжди пам'ятає про людину, про її проблеми та її життя, розвинувши цю ідею в енцикліці *Sollicitudo rei socialis* (1987 р.). На початку ХХ ст. перед греко-католицьким єпископатом Галицької митрополії постало питання, як забезпечити духовну опіку українцям-галичанам, які емігрувати в інші країни та на другі континенти у пошуках кращої долі. З цією метою митрополит УГКЦ Андрей Шептицький в першій половині ХХ ст. створював єпархії, призначав єпископів, посилав священників для служіння в українських парафіях, узгоджував дискусійні питання з Ватиканом. Він розумів, що без української церкви, мови та національної самоідентифікації на українських емігрантів чекає втрата своєї національності та мови. Цей досвід актуальний в наш час, коли мільйони людей в Україні покинули свої домівки через війну росії України.

Наприкінці ХІХ – у першій чверті ХХ ст. масовий еміграційний рух спричинив появу українських громад в Аргентині, Бразилії, Канаді, Сполучених Штатах Америки. За підрахунками львівського історика Степана Качараби, у міжвоєнний період із Західної України до Канади емігрувало майже 100 тис. осіб. Звичайно, серед них була певна кількість українців. На відміну від поляків, які мали значні скупчення у великих промислових центрах цієї країни, українці мешкали здебільшого в сільських місцевостях Канади, де творили окрему спільноту [1, с. 17].

Перша хвиля міграції українців до США розпочалася наприкінці XIX ст. (період американської індустріалізації) і тривала до початку Першої світової Війни. Осередком перших українських іммігрантів став штат Пенсільванія, де мігранти знаходили роботу на вугільних шахтах і металургійних заводах. Також значна їхня кількість працевлаштовувалася на північному сході США – у Нью-Йорку, Нью-Джерсі, штаті Коннектикут [2]. За весь період до США емігрувало близько 350 тис. осіб. Значна їхня кількість прибула з Західної України (Галичини, Лемківщини, Буковини та Закарпаття) [3, с. 188].

Історично склалося, що Православні церкви світу чітко контролювали свою так-звану канонічну територію, що стосувалося і Греко-Католицької Церкви (далі – ГКЦ), яка окреслювала свою юрисдикцію Галичиною. Слід зазначити, що ГКЦ не була єдиною східною церквою у сопричасті з Ватиканом. На даний час існують двадцять три східнохристиянські (автономні) окремі церкви Римо-Католицької Церкви (далі – РКЦ), у повному спілкуванні з Папою Римським. Незважаючи на те, що вони відрізняються від Латинської церкви, усі вони у повному євхаристійному спілкуванні з нею та між собою. В результаті трудової еміграції українців на американський континент появилось багато греко-католиків та православних українців, які були поза канонічною територією своїх матірних церков.

Прибувши на американський континент українські емігранти опинилися поза юрисдикцією своїх церков. Це призвело до ускладнення в отриманні ними духовної опіки. Частина українських емігрантів змушена була перейти в протестантські конфесії, інша у латинський обряд. Першим греко-католицьким священником для українців у Шенандоа, що у Пенсильванії був священник з Львівської архієпархії, отець Іван Волянський, якого на прохання українців у 1884 р. відрядив митрополит Сильвестр Сембратович. Римо-католицькі єпископи ревно ставилися до одруженого кліру греко-католицького духовенства, намагаючись повністю підпорядкувати греко-католиків під латинським єпископатом. Таке ставлення суперечило Берестейській унії 1596 р. Ватикан на вимогу римо-католицького єпископату США та Канади заборонив одруженому греко-католицькому духовенству здійснювати духовну опіку над українцями греко-католиками.

У 1894 р. у своєму посланні «*Orientalium dignitas*» папа Лев XIII підтвердив, що східні католики, які живуть поза своєю територією, мають підлягати юрисдикції латинського обряду. Продовжуючи практику внутрішньої політики РКЦ, згідно з якою не допускалося перекривання юрисдикцій двох католицьких єпископів над одною і тою самою територією [4, с. 23]. Така позиція Ватикану обмежувала вплив греко-католицьких єпископів на емігрантів з Галичини. У США та Канаді українські емігранти часто потрапляючи в

орбіту польських громад РКЦ. В той же час російський царизм докладав багато зусиль для насадження російського православ'я для емігрантів в країнах американського континенту.

Митрополит А. Шептицький представляв також інтереси українців за кордоном, опікувався їх релігійними та культурними потребами. Лише в 1907 р. за сприяння митрополита А. Шептицького в країну прибув єпископ Сотер Ортинський, якого вороже зустріли латинські єпископи, не бажаючи втрачати вплив на українців греко-католиків. Це призвело до обмеження його впливу на українців греко-католиків [7, с. 111].

У Канаді, де серед українців греко-католики становили майже 80 %, національна церква сформувалася після приїзду в 1901 р. генерального вікарія о. В. Жолдака й кардинально розвинулася з приїздом у наступному році групи василіян на чолі з о. П. Філясом. 1910 р. сюди прибув митрополит А. Шептицький, через два роки засновано єпископат. Значну роль в духовному житті емігрантів відігравали читальні «Просвіти», що вперше виникли в 1903 р. У Канаді українське шкільництво розвивалося швидшими темпами, ніж у США; цьому сприяла політика уряду (при наявності десятиох українців у школі впроваджувалося навчання й рідною мовою). Двомовні школи, правда, були закриті під час світової війни, коли Канада й Австро-Угорщина опинилися в різних воєнних угрупованнях.

Українці у США та Канаді створили мережу культурно-освітніх, релігійних, кооперативних та інших об'єднань, які допомагали адаптуватися до умов чужини. У 1894 р. навколо газети «Свобода» утворився Український Народний Союз, який існує донині. Його зрозуміла і популярна програма включала надання матеріальної допомоги, відкриття бібліотек, шкіл, культурно-освітніх товариств, захист інтересів емігрантів. На початку ХХ ст. засновуються газети «Америка», «Народна воля», «Народне слово» у США та «Канадійський фермер», «Український голос» й інші в Канаді, які відіграли вагомий роль у консолідації українства за океаном. Організовано політичні акції на підтримку боротьби галичан за український університет і національне шкільництво, розбудовано сокільсько-січові товариства, відзначено 100-річчя від дня народження Т. Шевченка [5].

У перші роки після призначення митрополитом, А. Шептицький планував відвідати північноамериканський континент, але кардинал Мечислав Ледуховський зі Священної Конгрегації з поширення віри для Східних Обрядів не схвалював ідеї відвідання митрополитом А. Шептицьким Канади. Незважаючи на опозицію з боку окремих кардиналів у Ватикані, митрополит виявляв турботу про українців греко-католиків в Америці і в 1901 р. вислав свого секретаря, о. В. Жолдака, до Канади, який мав вивчити церковну

ситуацію для українців в Америці й доповісти про неї митрополитові [4, с. 25]. Римо-католицькі єпископи зневажливо ставилися до греко-католицького духовенства у США та Канаді, забороняючи служити одруженим священникам. У той-же час в Галичині було мало греко-католицького духовенства. Спроби латинізації українців-греко-католиків у США та Канаді а також посилення впливу з боку московської церкви сприяв поширенню серед українців антиватиканських настроїв. Цією ситуацією перейнявся митрополит А. Шептицький, який переконував Святий Престол у необхідності визнати в українських емігрантах їхню національну та релігійну ідентичність задля збереження їхнього зв'язку з Римом.

Щоб переконати Ватикан у цьому, А. Шептицький готував незліченні меморандуми й петиції. Єпископи латинського обряду були проти цього – як через можливе порушення власної юрисдикції, так і через зростання ксенофобії серед більшості американців. На початку ХХ ст. А. Шептицький декілька разів їздив до Риму, щоб забезпечити належний вибір єпископа для США. Під час відвідин він обговорював це питання з кардиналом Джероме Готті, префектом Священної Конгрегації з поширення віри для Східних Обрядів кардиналом Меррі дель Валем, державним секретарем і папою Пієм Х. Особлива приязнь, що єднала Шептицького з папою Пієм Х відіграла важливу роль у призначенні єпископа для США

Завдяки його старанням в 1907 р. заснована греко-католицька єпархія в США, де тоді було 500 тис. греко-католиків з Галичини та Підкарпатської Руси. Єпископом призначено С. Ортинського, хіротонія якого відбулася 12 травня 1907 р. в архикатедральному соборі св. Юра у Львові. Її очолювали митрополит А. Шептицький, єпископ Перемишльський Костянтин Чехович і єпископ Станиславівський Григорій Хомишин. Слід зазначити, що проти новопризначеного єпископа С. Ортинського активно виступали римо-католицькі єпископи, які обмежували його права та розпалювали антиукраїнські настрої. Питання становища ГКЦ у США та Канаді, яка носила назву «Руська Церква» турбувало митрополита Андрея. У 1910 р. він виїздить до Канади на запрошення взяти участь у двадцяті першому Євхаристійному Конгресі, що мав відбуватися в Монреалі (Канада) 6–12 вересня 1910 р. На цю поїздку не потрібний був дозвіл Риму, і, як вважав митрополит, вона могла бути нагодою для особистих зустрічей із канадськими та американськими єпископами і дальшого просування справи Руської Католицької Церкви. В процесі зустрічі з духовенством та вірними у США та Канаді, митрополит А. Шептицький сприяв зміцненню Руської Церкви. Завдяки покращенню ситуації для українців у США, Папа Пій Х надав 28 травня 1913 р. єпископові

С. Ортинському повну юрисдикцію над кліром і вірними руського обряду, що зробило його цілком незалежним від латинської ієрархії [4, с. 59].

Потік заокеанської еміграції, що сповільнився в роки Першої світової та українсько-польської воєн, відновився в 1920 р. Переважна більшість вихідців із Галичини та Закарпаття були греко-католиками. Внаслідок асиміляційних процесів та впливу інших християнських конфесій чи сект, їхня релігійна ідентичність нерідко змінювалася. Зокрема, українці греко-католики Канади мали свого єпископа ще з 1912 р., і перші хвилі емігрантів на 80 % належали саме до цієї конфесії, а решта були православними. Відтак через недостатню духовну опіку з боку названих конфесій, частина поселенців потрапляла поступово під вплив досить численних релігійних сект у Канаді [4, с. 72]. У результаті багато українців залишили лоно ГКЦ, хоча нерідко й поверталися назад [6, с. 238]. У 1927 р. у Вінніпезі було чотири парафії ГКЦ, де українці становили більшість [4]. Важливим чинником консолідації вірян ГКЦ на американському континенті були візити митрополита А. Шептицького в 1920-1921 рр. Одним із завдань поїздки А. Шептицького до США був збір коштів для сиріт краю [7, с. 110].

Польська влада після окупації Галичини та в результаті радянсько-польської війни 1920 р. мала сильний вплив на Ватикан. Митрополиту А. Шептицькому прийшлося докласти багато зусиль для отримання дозволу на поїздку за океан з метою відвідання поселень українців. Отримавши від Ватикану юрисдикцію на місіонерську діяльність в країнах Америки, А. Шептицький 1 серпня 1921 р. прибув до Канади. Офіційно метою був збір коштів для сиріт, а фактично пошуки підтримки серед великих держав питання незалежності Східної Галичини. Митрополит зібрав значні кошти для допомоги галицьким сиротам. Зустрічі з віруючими греко-католиками, представниками влади його зустрічали не лише як церковного діяча, але як повноважного представника української Галичини. 17 листопада 1921 р. митрополит прибув до США. Значну допомогу митрополиту та українцям Галичини надали українці в Америці. Патріотично настроєні вихідці з Галичини створили тут свої українські культурно-просвітницькі та релігійні організації. 1916 р. в США створено Український Народний Комітет, який у своїй діяльності опирався на українську католицьку єпархію, Український Національний Союз і «Провидіння». Головою комітету на час приїзду митрополита було обрано о. Петра Понятишина, скарбником – тодішнього нью-йоркського пароха о. Миколу Підгорецького. Український Народний Комітет став ініціатором збору підписів та звернень до уряду США на захист своїх земляків [4, с. 51].

Під час перебування у Вінніпезі, А. Шептицький вислуховував представників українських громад, відвідував церкви, школи та монастирі. У

цих поїздках митрополита супроводжував єпископ Микита Будка. Під час закладення першого каменю під фундамент канадсько-української бібліотеки у серпні 1922 р. єпископ М. Будка вручив понад 2 тис. доларів пожертвувань українців на допомогу дітям сиротам Галичини. У Канаді митрополит був майже три місяці, організовуючи церковно-релігійне життя в Квебеку, Монреалі, Оттаві, Гамільтоні, Йорктоні, Мондері, Ванкувері та Торонто. Під час місій владика постійно наголошував на необхідності єдності українців в діаспорі [8–9].

У США митрополит відвідав міста Вашингтон, Нью-Йорк, Пітсбург, Філадельфія, Чикаго, Клівленд та ін., в яких проживало багато вихідців з Галичини. 23 листопада А. Шептицький відбув прийом у президента США В. Гардінга і міністра торгівлі Г. Гувера на якому поінформував вище державне керівництво США про ситуацію в Україні. Митрополит просив допомоги у вирішенні автономного статусу колишньої Західно-Української Народної Республіки, захисті українського населення та допомозі голодуючим.

Зустрічі Митрополита з президентом США, та державним секретарем В. Гюзом, а також з міністром Г. Гувером, який організовував гуманітарну допомогу країнам Європи й деякий час перебував у Львові, відбулася завдяки старанням діячів української діаспори. Ці зустрічі свідчили про значний міжнародний резонанс щодо вирішення міжнародного статусу Галичини завдяки авторитету та великій інформаційній роботі греко-католицького духовенства та А. Шептицького особисто і високому патріотичному пориву українців діаспори.

Перебування А. Шептицького в 1921–1922 рр. в Канаді і США мало важливе значення для консолідації українських громад. Діяльність митрополита сприяла тому, що канадський уряд звернувся до Ліги Націй з конкретними пропозиціями, щодо вирішення політичного статусу Східної Галичини. Незважаючи на активну протидію польської дипломатії діям А. Шептицького, про українське питання та окупацію Польщею Галичини дізналися багато корінних американців. У результаті діяльності митрополита в керівних колах у Вашингтоні на серйозному урядовому рівні заговорили про українське питання в Східній Галичині [10, с. 65].

Поїздка А. Шептицького викликала незадоволення у польської влади, яка не хотіла поширення у світі інформації про її загарбницьку та антиукраїнську політику. У звіті польського посла в Канаді до Варшави говорилося, що виступи митрополита сприяли формуванню серед канадського населення співчуття до українців та недовіри і антипатії до Польщі. Це сприяло тому, що канадський уряд звернувся до Ліги Націй з вимогою захистити українців Галичини [11, s.376]. Відвідуючи греко-католицькі парафії в Канаді та США,

митрополит спілкувався з українськими емігрантами та греко-католицьким духовенством.

Ще у 1921 р. Священна Конгрегація в справах Східних Церков спеціальним декретом уповноважила А. Шептицького провести пастирську візитацію українських парафій східного обряду Латинської Америки на правах апостольського візитатора [12 с. 147]. 16 березня 1922 р. митрополит виїхав до Південної Америки – до Бразилії й Аргентини.

28 березня 1921 р. митрополит прибув до міста Ріо-де-Жанейро. Після святкового літургійного богослужіння та урочистих привітань митрополит відвідав урядових осіб, а вже 30 березня був у бенедиктинському монастирі в Сан-Пауло. Після консультацій зі знайомими духівниками владики вирішив ще до Великодніх свят потрапити до українських колоній у провінції Парана (область Куритиби). Він дістався до мети своєї подорожі 2 квітня. Його прибуття викликало величезний резонанс серед українців Бразилії. Уперше за роки перебування за океаном вони зустрілися з митрополитом [12, с. 148]. А. Шептицького вітала величезна кількість поселенців. Владика проводив місійні науки, служив літургії, проповідував та сповідав віруючих. З 26 до 29 квітня митрополит зустрічався зі священниками, які провадили душпастирську працю серед українців Бразилії, обговорив із ними пасторальну ситуацію в країні, узгодив головні напрямки та способи взаємодопомоги місцевого духовенства УГКЦ. Крім названих міст, владику побував у таких місцевостях Бразилії, як Прудентопіль, Марселіна, Гважувіра, Есперанс, Маркондес, Маршіял, Меллет, Санта Катеріна, Антоніо Кандідо, Жангаду, Нова Галіція, Круз Машіядо, АнтоніоОлінто, Сантос Андраде, Ірасема (у цьому містечку було посвячено новозбудовану церкву), Моем, Коста Карвалло, Вера Варані та Іраті. Завершуючи бразилійську подорож, владику прибув до Куритиби 31 травня 1921 р., де разом із римо-католицьким єпископом Парани обговорив стан та актуальні проблеми життя ГКЦ у цій країні.

Наступною країною південноамериканської візитації митрополита була Аргентина. Візит митрополита мав важливе значення для організації ГКЦ у цій країні. Сюди в 1908 р. з Бразилії приїхав перший український священник-василіанин Климентій Бжуховський. Останній досить активно розпочав свою пастирську діяльність, але через півроку з невідомих причин повернувся в Бразилію. З 1911 р. в Аргентині провадили душпастирську та місійну працю направлені А. Шептицьким два священники Станіславівської єпархії Іван Сенишин та Омелян Ананевич [7, с. 112].

Після США митрополит відвідав українські поселення в Бразилії та Аргентині. Агітацію про приїзд А. Шептицького у Бразилії зробив дипломатичний представник ЗУНР П. Карманський. Все це не подобалося

польській владі, яка не могла протидіяти митрополиту у поширенні ним правдивої інформації про події у Галичині. Скрізь де перебував митрополит, відбувалися теплі багатолюдні зібрання, на яких ухвалювалися резолюції, збирали кошти на допомогу сиротам та голодуючим галичанам. У Бразилії митрополит важко захворів, після чого у серпні 1922 р. виїхав у США на лікування, а у листопаді через Канаду повернувся до Європи. Результатом поїздок А. Шептицького на Американський континент була налагодження організаційно-управлінської системи церковно-релігійного життя українських емігрантів в країнах Америки, сприяла зростанню ролі ГКЦ. Вирішуючи церковні питання, митрополит А. Шептицький провів велику роботу в організації гуманітарної допомоги сиротам та голодуючим Галичини, сприяв масові звернення представників української діаспори до своїх урядів та до керівників країн Антанти надати незалежність українським землям, які були у складі Західно-Української Народної Республіки.

Список використаних джерел

1. Качараба С. Еміграція з Західної України (1919–1939): автореф. дис. доктора іст. наук. Львів, 2003. 31 с.
2. Кухаренко Р. Українці в США. Міграція від 23.12.2015. URL: <http://migraciya.com.ua/news/ukrainian-abroad/ua-ukrainians-in-theusa/>.
3. Слейко І. Передумови та особливості міграції українського населення до США. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2016. Випуск 39. С. 187–194.
4. Кацак Іван. Митрополит Андрей Шептицький і постання Української Католицької Церкви в Сполучених Штатах Америки / Пер. з англ. А. Гнип. Львів: Свічадо, 2004. 92 с.
5. Гуцал П. З. Українська еміграція Канади і США та національно-визвольний рух на західноукраїнських землях (1914–1923): автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Гуцал Петро Зеновійович; НАН України, Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича, Інститут народознавства. Л., 2005. 20 с.
6. Тарнавська І. З побуту о. Филимона Тарнавського в Америці. Спогади. Торонто: Українське видавництво «Добра книжка», 1981. С. 233–242.
7. Пилипів І. Співпраця греко-католицької церкви з українцями Америки в 20–30 рр. XX ст. *Схід*. № 2 (109), лютий 2011. С.109–113.
8. Понятишин П. Українська справа в Америці під час Першої світової війни. *Календар-Альманах Українського Народного Союзу на 1967 рік*. Нью-Йорк: Видавництво «Свобода», 1967. С.178–190.
9. До українців і для українців: американське турне Андрея Шептицького. URL: <https://ukrainianchi.com/%D0%B4%D0%BE->

%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%86%D1%96%D0%B2-%D1%96-%D0%B4%D0%BB%D1%8F

10. Пилипів І. Міжнародна діяльність ГКЦ у контексті боротьби за самовизначення українців Польщі. *Сумська старовина*. Том. XXX 2010. С. 60–69.
11. Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Kolekcja odpisow dokumentow. Sygn.59.
12. Небесняк Є., о. Митрополит Андрей. Рим-Львів, 2003. 346 с.

Надія ВОЛІК

кандидатка історичних наук, доцентка
кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

ПАСТИРСЬКА ПОДОРОЖ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО ДО КАНАДИ У СПОГАДАХ ОЧЕВИДЦІВ (1910 Р.)

На початку ХХ ст. українська еміграція в Канаді переживала непростий період духовного і культурного самовизначення. Велика хвиля переселенців з Галичини, здебільшого греко-католиків, оселялася в нових умовах, часто без належної душпастирської опіки та підтримки з боку духовенства. У відповідь на ці виклики, митрополит Андрей Шептицький, глава Греко-Католицької Церкви, здійснив у 1910 р. пастирську подорож до Канади. Цей візит став виявом глибокої опіки церкви про долю вірних у діаспорі та мав значний вплив на консолідацію української громади в країнах Північної Америки. Подорож митрополита охопила низку українських поселень у Канаді та США, і супроводжувалася численними зустрічами з духовенством, мирянами, представниками уряду та інших конфесій.

Мета публікації – проаналізувати пастирську подорож митрополита А. Шептицького до Канади у 1910 р. через призму спогадів очевидців.

У 1910 р. митрополит А. Шептицький здійснив історичну подорож до Північної Америки, яка мала як церковне, так і національно-політичне значення. Нагодою для поїздки став ХХІ Міжнародний Євхаристійний конгрес, що відбувався 6–12 вересня 1910 р. в Монреалі (Канада) [2, с. 118]. Отримавши запрошення на Конгрес, Митрополит не був зобов'язаний узгоджувати свою участь із Апостольським Престолом, однак використав цю нагоду не лише для участі в заході, але й для зустрічі з українськими емігрантами, які масово прибували до Канади наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.[8; 6].

Під час Конгресу Шептицький мав зустрічі з франко-канадськими ієрархами, обговорюючи питання призначення греко-католицького єпископа для українців у Канаді – нагальну потребу, яка визріла внаслідок діяльності